L-Eżamijiet Annwali tal-Iskejjel Sekondarji 2015

IR-RABA' SENA IL-ĠEOGRAFIJA (ĠENERALI) L-Iskema tal-Marki

Numru tal-mistoqsija	Marki	Tqassim tal-marki	Tweġibiet
1	4		
1(a)	1	marka	*pannelli solari*
1(b)	1	marka	*ix-xemx*
1(c)	1	marka	*jiġi ġġenerat l-elettriku*
1(d)	1	marka	*enerġija li tiġġedded*
2	6		
2	6	marka x 6	*Blat sedimentarju – Tafal* *Blat ignijuż – Granit* *Blat metamorfiku – Irħam*
3	5		
3	5	marka x 5	*A: Vessuvju* *B: Stromboli* *C: Etna* *D: Santorini* *E: Pirenej* *F: Alpi* *G: Taurus* *H: Atlas* *I: Appennini*
4	9		
4(a)	3	marka x 3	*Tlieta minn: faħam, żejt, gass, uranju*
4(b)	4	2 marki għal żewġ raġunijiet minn dawn	*Ir-riżorsi rinovabbli diġà jittellgħu minn minjieri u b'hekk mhix spiża kbira biex inkunu nistgħu nużawhom.* *Ċerti riżorsi mhux rinovabbli, bħall-faħam, għad fadlilhom mijiet ta' snin qabel jispiċċaw.*

			Il-fjuwils fossili u l-uranju jiġġeneraw ammont kbir ta' elettriku. *It-teknoloġija biex jittellgħu il-fjuwils fossili mill-minjieri hija rħisa.* *Il-proċess biex tbiddel fjuwils fossili f'elettriku huwa rħis.* *Il-proċess biex pajjiż ibiddel il-mod kif jiġġenera l-elettriku jinvolvi spiża kbira.*
4(c)	**2**	**marka għal kull sors**	*ix-xemx u r-riħ*
5	**8**		
5(a)	**5**	**marka għal kull saff tajjeb**	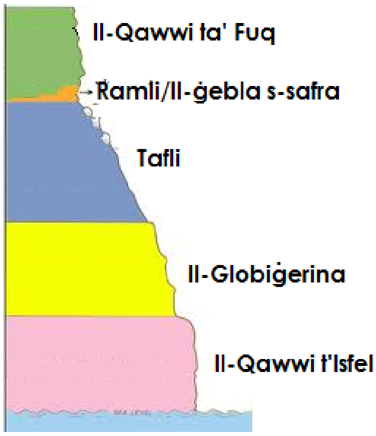
5(b)	**3**	**marka għal kull punt x 3**	*Il-fossili fil-blat ta' Malta juru li dan il-blat ifforma fil-qiegħ tal-baħar miljuni ta' snin ilu.* *Ħlejjaq u pjanti tal-baħar mejta waqgħu f'qiegħ il-Baħar Mediterran flimkien ma' sedimenti oħra.* *Iktar ma bdew jinġemgħu sedimenti, il-fdalijiet ta' ħlejjaq u pjani tal-baħar inqabdu taħt il-piż ta' dawn is-sedimenti u maż-żmien iffurmaw fossili fil-blat sedimentarju.*
6	**8**		
6(a)	**2**	**2 marki**	*Postijiet immarkati fuq it-truf tal-qxur tettoniċi.*

6(b)	**2**	**marka għal kull qoxra**	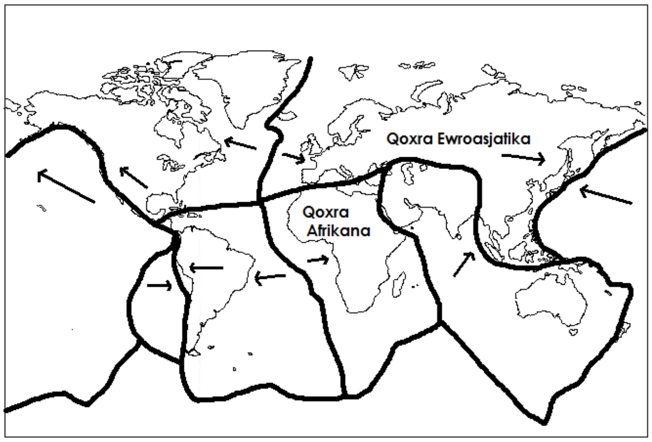
6(c)	**1**	**marka**	*Il-vleġeġ juru d-direzzjoni fejn qed jimxu l-qxur tettoniċi.*
6(d)	**3**	**3 marki**	*Il-qoxra Afrikana miexja f'direzzjoni lejn il-Grigal. Il-qoxra Ewroasjatika miexja f'direzzjoni lejn ix-Xlokk. Dan ifisser li hemm żona ta' kolliżjoni bejn il-qoxra Afrikana u dik Ewroasjatika.*
7	**20**		
7(a)	**2**	**2 marki**	*Is-saff tal-ożonu huwa saff ta' gass fl-istratosfera.*
7(b)	**2**	**2 marki**	*Is-saff tal-ożonu jassorbi r-raġġi ultravjola tax-xemx, b'hekk ħafna minn dawn ir-raġġi ma jaslux sal-wiċċ tad-dinja. Jekk ikun hemm wisq minn dawn ir-raġġi ultravjola li jaslu sal-wiċċ tad-dinja, jistgħu joħolqu problemi għal forom differenti ta' ħajja fid-dinja.* *Is-saff tal-ożonu jipproteġi lid-dinja milli jseħħ dan.* *Is-saff tal-ożonu jassorbi r-raġġi ultravjola tax-xemx li jistgħu jgħaddu mill-ġilda jew qoxra ta' organiżmi ħajjin u pjanti u b'hekk joħolqu problemi fil-molekoli tad-DNA tal-pjanti u l-annimali.*
7(c)	**2**	**2 marki**	*Is-saff tal-ożonu qed jitherra minħabba l-użu ta' kimika, magħrufa bħala kloroflorokarbons (CFCs). Din il-kimika ntużat għal ħafna snin f'sistemi ta' refriġerazzjoni u arja kundizzjonata u għall-produzzjoni tal-bottijiet tal-isprejs. Is-CFCs huma użati mill-industrija u mill-konsumaturi għax huma kimiċi rħas, ma jiħdux in-nar malajr u ma jivvalenawx ħlejjaq ħajjin.*
7(d)	**4**	**2 marki għal kull effett**	*Ir-radjazzjoni mir-raġġi ultravjola tinstab b'mod naturali fid-dawl tax-xemx.* *Meta l-bniedem u ħlejjaq ikunu esposti għar-raġġi ultravjola, dawn jistgħu jikkawżaw ħruq fil-ġilda, kanċer fil-ġilda, katarretti fl-għajnejn u tikmix fil-ġilda.* *Barra minn hekk, ir-raġġi UVB jistgħu jagħmlu ħsara lill-uċuħ tar-raba' u ħlejjaq tal-baħar.*

7(e)	**6**	**6 marki**	*Wara li x-xjenzati skoprew it-toqba fis-saff tal-ożonu fl-1985, ġie ffirmat trattat internazzjonali magħruf bħala l-Protokoll ta' Montreal. Wara l-iffirmar ta' dan il-protokoll, il-produzzjoni ta' CFC tnaqqset drastikament, sakemm il-produzzjoni twaqqfet għal kollox fl-1996. Dan it-trattat ġie ffirmat mill-pajjiżi kollha tad-dinja. Fl-2003, ix-xjenzati ħabbru li s-saff tal-ożonu mhux qed jitherra bl-istess rata mgħaġġla bħalma kien qabel ġie ffirmat dan it-trattat.* *Idrokloroflorokarbons (HCFCs) qed jintużaw minflok is-CFCs f'ċerti prodotti mmanifatturati. Dawn il-kimiċi għandhom inqas ċans li jaslu sal-istratosfera fejn jistgħu jeqirdu l-ożonu. Filwaqt li joħolqu inqas ħsara mis-CFCs, l-HCFCs xorta jistgħu jħallu effett negattiv fuq is-saff tal-ożonu u b'hekk beda proċess biex dawn ma jibqgħux jiġu użati. Minflok qed jiġu użati idroflorokarbons (HFCs) li ma jagħmlu l-ebda ħsara lis-saff tal-ożonu.*
7(f)	**4**	**2 marki kull wieħed għal żewġ eżempji**	*Ma noħorġux fil-ħin meta x-xemx tkun l-aktar qawwija.* *Nużaw nuċċali tax-xemx biex nipproteġu għajnejna.* *Nilbsu kappell/beritta ċari biex nipproteġu rasna.* *Nużaw krema protettiva kontra l-qawwa tax-xemx.* *Aċċetta eżempji validi oħra.*
8	**20**		
8 (a)	**4**	**2 marki għal spjegazzjoni, 2 marki għal eżempju**	*Il-blat jitmermer meta jsir tibdil kimiku fih speċjalment meta jixxarrab bl-ilma.* *Pereżempju, il-blat kalkarju huwa magħmul mill-karbonat tal-kalċju. Meta tinżel ix-xita, l-ilma tax-xita jassorbi d-diossidu tal-karbonju u b'hekk jifforma l-aċtu karboniku. Meta x-xita taqa' fuq blat kalkarju, dan l-aċtu karboniku jħoll il-karbonat tal-kalċju fil-blat u b'hekk il-blat jitmermer.*
8 (b)	**4**	**2 marki għal spjegazzjoni, 2 marki għal eżempju**	*Il-blat jitmermer b'mod bijoloġiku meta ħlejjaq ħajja bħal pjanti, annimali u insetti jkissru l-blat.* *Pereżempju, meta l-għeruq tal-pjanti jikbru, ikollhom bżonn l-ispazju u b'hekk ikissru l-blat. L-insetti u l-annimali jħaffru passaġġi fil-ħamrija u l-blat biex ifittxu l-ikel jew biex ifittxu l-kenn u b'hekk jgħinu biex il-blat jitmermer.*
8 (c)	**2**	**2 marki**	*Sfoljazzjoni jew tmermir tal-blat folja folja.*
8 (d)	**8**	**2 marki għal kull punt**	*Matul il-ġurnata l-blat jisħon u jespandi.* *Matul il-lejl it-temperatura titbaxxa u b'hekk il-qoxra ta' barra tal-blat tiċkien.* *Meta dan il-proċess jibqa' jirrepeti ruħu, il-qoxra ta' barra tal-blat tiddgħajjef.* *Meta l-blat ikun espost għal dan it-tibdil*

			fit-temperaturi għal ħafna żmien, il-blat jitmermer folja folja.
8 (e)	**2**	**2 marki**	*It-tmermir tal-blat folja folja huwa l-aktar komuni f'deżerti sħan fejn hemm differenza kbira bejn l-ogħla u l-inqas temperatura tal-ġurnata.*
9	**20**		
9 (a)	**1**	**marka**	*Izmit*
9 (b)	**3**	**marka għall-isem tal-belt** **2 marki għar-raġuni**	*Il-ħsara se tkun l-aktar f'Izmit għax tinstab fl-epiċentru. Il-ħsara tonqos iktar ma tiżdied id-distanza mill-epiċentru.*
9 (c)	**4**	**marka għal kull punt**	*It-Turkija tinsab fuq tarf ta' qoxra tettonika.* *Tinstab bejn il-qoxra Afrikana u l-qoxra Ewroasjatika.* *Dawn iż-żewġt iqxur resqin lejn xulxin u joħolqu t-terremoti.* *Il-Mediterran jinsab fuq zona ta' kolliżjoni/xifer distruttiv.*
9 (d)	**6**	**2 marki għal kull punt**	*L-iskala Richter tagħti numru li juri l-ammont ta' enerġija li jħalli terremot.* *Terremot ta' saħħa 2 fuq l-iskala Richter huwa 10 darbiet aktar qawwi minn terremot ta' saħħa 1 fuq l-istess skala.* *L-ogħla valur fuq l-iskala Richter huwa 10.* *Aċċetta punti validi oħra.*
9 (e)	**6**	**2 marki għal kull punt li jispjega l-formazzjoni,** **marka għal kull eżempju,** **2 marki għad-disinn**	*Il-katina ta' muntanji fil-Mediterran iffurmat meta l-qoxra Afrikana u l-qoxra Ewroasjatika ħabtu flimkien.* *Il-qoxra Afrikana u l-qoxra Ewroasjatika huma t-tnejn pjattaformi kontinentali u b'hekk la jistgħu jegħrqu u lanqas jinqerdu. Is-sedimenti bejn iż-żewġ pjattaformi jiġi mbuttat 'il fuq u jifforma muntanji. Xi eżempji ta' muntanji mmewġa fil-Mediterran huma l-Pirenej, l-Alpi, il-Pindus, l-Alpi Dinariċi, l-Appennini, it-Taurus u l-Atlas.* 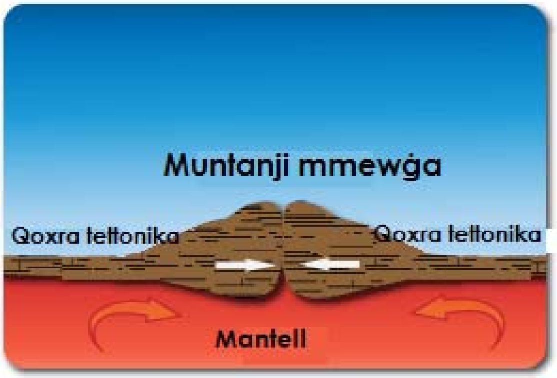

10	20		
10(a)	**4**	**2 marki għal kull punt**	*Id-diossidu tal-karbonju huwa l-kawża ewlenija tat-tniġġis tal-arja u tat-tisħin globali.* *Iktar ma jogħla l-ammont ta' diossidu tal-karbonju fl-atmosfera, aktar tibqa' sħana fid-dinja.* *Id-diossidu tal-karbonju joħloq problemi għas-saħħa tal-bniedem, fosthom problemi respiratorji.* *Aċċetta tweġibiet validi oħra.*
10(b)	**4**	**2 marki għal kull punt**	*Sorsi ta' enerġija li jiġġeddu:* *ma joħolqux problemi ta' saħħa għall-bniedem;* *ma jispiċċaw qatt;* *il-prezz tagħhom m'huwiex influwenzat minn konflitti politiċi;* *ma jikkontribwixxux għat-tisħin globali u l-problemi marbuti mat-tibdil fil-klima.* *Aċċetta tweġibiet validi oħra.*
10(c)	**6**	**2 marki għal kull punt**	*Qed tingħata għotja finanzjarja (grant) biex jitwaħħlu pannelli fotovoltajċi fuq djar privati, irziezet u fabbriki.* *Qed tingħata għotja finanzjarja biex jitwaħħlu gijżers solari (solar water heaters).* *Qed tingħata għotja finanzjarja biex jinxtraw karozzi li jaħdmu bl-elettriku.* *Qed jiġi installat cable tal-elettriku bejn Malta u Sqallija biex nimportaw l-elettriku mill-Ewropa.* *Qed titwaqqa' l-power station tal-Marsa li tiġġenera ammont kbir ta' diossidu tal-karbonju.* *Qed jintuża ħġieġ insulat (double glazed) f'bini ġdid biex jitnaqqas il-bżonn li jintużaw sistemi ta' arja kkundizzjonata.* *Trasport bil-baħar mill-Kottonera u Tas-Sliema lejn il-Belt biex jonqos l-użu ta' karozzi.* *Aċċetta tweġibiet validi oħra.*
10(d)	**6**	**2 marki għal kull punt**	*Nuża t-trasport pubbliku, rota jew nimxi flok nitlob li nitwassal xi mkien b'karozza privata.* *Nitfi d-dawl meta noħroġ minn kamra.* *Indawwal kamra billi niftaħ il-purtieri flok nixgħel id-dawl matul il-ġurnata.* *Nuża bozoz LED u energy saving minflok bozoz antiki.* *Nitfi l-apparat elettriku kompletament (mill-plakka u ma nħallihx fuq stand-by).* *Nitla' t-taraġ flok nuża l-lift.* *Aċċetta tweġibiet validi oħra.*